

**Полтавський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти
ім. М.В.Остроградського**

Відділ освіти Лохвицької міської ради Полтавської області

**Центр професійного розвитку педагогічних працівників
Лохвицької міської ради**

ФОРМУВАЛЬНЕ ОЦІНЮВАННЯ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ: ПЕРШИЙ ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Осадченко Наталія Іванівна,

вчитель початкових класів

Млинівської філії Лохвицької гімназії №1

Лохвицької міської ради Полтавської області,

спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії,

старший учитель

Лохвиця

2022

Укладач: **Осадченко Наталія Іванівна**, учитель початкових класів Млинівської філії Лохвицької гімназії №1 Лохвицької міської ради Полтавської області, спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії, старший учитель.

Рецензенти:

1. **Петренко Т.І.**, заступник директора з навчальної роботи Лохвицької гімназії №1 Лохвицької міської ради Полтавської області
2. **Савинська Т.І.**, директор Центру професійного розвитку педагогічних працівників Лохвицької міської ради

У методичному посібнику систематизовано та узагальнено навчальні матеріали з теми формувального оцінювання, представлено сучасні методичні підходи до оцінювання навчального поступу учнів 1-4 класів на різних етапах навчальної діяльності .

Матеріали посібника допоможуть педагогічним працівникам опанувати теорію і практику формувального оцінювання, дібрати та вдало застосовувати власний ефективний інструментарій технологій, стратегій, прийомів формувального оцінювання, зробити процес оцінювання яскравим, продуктивним, спрямованим на розвиток освітнього потенціалу кожного здобувача освіти.

Розробка адресована вчителям початкових класів, керівникам шкільних методоб'єднань вчителів початкових класів, керівникам та координаторам професійних спільнот вчителів початкових класів, працівникам центрів професійного розвитку педагогічних працівників, які зацікавлені в застосуванні сучасних технологій оцінювання задля забезпечення якості освітнього процесу, реалізації на практиці ідей Концепції «Нова українська школа».

Дані матеріали були апробовані на засіданні профспільноти вчителів початкових класів Лохвицької, Сенчанської ТГ (26.08.2021р.), в ході тренінгу вчителів початкових класів «Нова українська школа: відповідаємо на виклики» (20.10.2021р.); затверджені рішенням науково-методичної ради Лохвицької гімназії №1 (протокол № 3 від 11.01.2022р.)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ФОРМУВАЛЬНЕ ОЦІНЮВАННЯ ЯК ОДИН З НАЙВАЖЛИВІШИХ АСПЕКТІВ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ	6
1.1. Суть поняття і характерні ознаки формувального оцінювання.....	6
1.2. Основні принципи та умови реалізації формувального оцінювання.....	9
РОЗДІЛ 2. АЛГОРИТМ РОБОТИ ВЧИТЕЛЯ НА ШЛЯХУ РЕАЛІЗАЦІЇ ІДЕЙ ФОРМУВАЛЬНОГО ОЦІНЮВАННЯ.....	12
2.1. Визначення навчальних потреб учнів	12
2.2. Постановка цілей як діалогова взаємодія вчителя та учнів	13
2.3. Ознайомлення учнів із критеріями оцінювання та залучення школярів до їх розробки.....	18
РОЗДІЛ 3. ІНСТРУМЕНТАРІЙ ФОРМУВАЛЬНОГО ОЦІНЮВАННЯ.....	23
3.1. Принципи та прийоми зворотного зв'язку. Рефлексія	23
3.2. Вправи на розвиток умінь самооцінювання та взаємооцінювання	32
3.3. Оцінювання разом з батьками	41
3.4. Бачення перспектив формувального оцінювання.....	42
ВИСНОВКИ	46
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	48
ДОДАТКИ	49

ВСТУП

У Концепції Нової української школи задекларовано зміни підходів до оцінювання результатів навчання. Державний стандарт початкової освіти, методичні рекомендації Міністерства освіти й науки України щодо оцінювання в початкових класах НУШ, Закон України «Про повну загальну середню освіту» серед основних різновидів оцінювання визначають формувальне оцінювання, адже саме воно покликане сприяти поліпшенню якості освіти та реалізації ціннісних орієнтирів НУШ.

Формувальне оцінювання - у фокусі уваги всіх освітян. Впродовж останніх 4-5 років з'явилося багато публікацій, відео-лекцій, онлайн-курсів, що розкривають суть даного поняття та шляхи його реалізації. Втім власний досвід реалізації формувального оцінювання в початкових класах, спілкування з колегами в школі, під час навчальних тренінгів із директорами і заступниками директорів закладів загальної середньої освіти показали, що реалізація формувального оцінювання має свої складності, які пояснюються насамперед необхідністю зміни стереотипів учасників освітнього процесу у підходах до оцінювання, розробки ефективних інструментів оцінювання, поширення кращого досвіду з даного питання.

Саме тому, вважаю, що теоретичні та практичні аспекти формувального оцінювання потребують більш детального висвітлення.

Актуальність моєї роботи над проблемою формувального оцінювання в практиці початкової школи обумовлена ще й викликами, з якими зіткнулася і з якими продовжують стикатися вчителі в ході своєї діяльності. А саме:

- як зробити формувальне оцінювання дійсно стратегією підвищення рівня навчальних досягнень і покращення якості освіти;
- які інструменти оцінювання обрати для досягнення максимального результату,
- як заручитися підтримкою батьків, які виростили при традиційному оцінюванні і чекають оцінок, тощо.

Найбільше питань, які ставили вчителі початкових класів Лохвицької, Сенчанської ТГ в ході супервізії впровадження Концепції Нова українська школа, було пов'язано якраз із практичними аспектами здійснення формувального оцінювання учнів. Все це спонукало мене до укладання навчально-методичного посібника «Формувальне оцінювання в початковій школі: перший досвід та перспективи».

Метою посібника вбачаю розкриття сучасних методичних підходів до оцінювання навчальних досягнень учнів початкових класів.

Проаналізувавши запити педагогічних працівників професійної спільноти вчителів початкових класів територіальних громад з якими працюю, підсумувавши перший досвід роботи в контексті реалізації ідей формувального оцінювання, в даній роботі поставила такі завдання:

- розкрити суть формувального оцінювання, як оцінювання для навчання і заради навчання;
- окреслити алгоритм діяльності вчителя при формувальному оцінюванні;
- апробувати в роботі з учнями 1-4 класів систему формувального оцінювання та розкрити їх особливості;
- презентувати найбільш поширені техніки формувального оцінювання.

Перед написанням роботи опрацювала літературу з теми, пройшла онлайн-курс «Оцінювання без знецінювання», апробувала матеріали в роботі з учнями Млинівської філії Лохвицької гімназії №1, обговорила ці питання з колегами на засіданнях профспільноти вчителів початкових класів, і узагальнюю даний матеріал у цьому посібнику.

Робота складається з трьох розділів.

Розділ I присвячено розгляду поняття, характерних ознак, принципів та умов успішного використання формувального оцінювання в початковій школі.

Розділ II пропонує опис алгоритму роботи вчителя в ході реалізації на практиці ідей формувального оцінювання.

Розділ III надає зразки інструментів для формувального оцінювання, апробовані автором у власній педагогічній діяльності та певні висновки за результатами їх використання.

У Додатках надано зразки інструментів формувального оцінювання, фотографії з досвіду роботи з учнями та тренінгів з педагогічними працівниками.

Сподіваюсь, що дані матеріали стануть в нагоді вчителям початкових класів при підготовці та проведенні уроків.

РОЗДІЛ І. ФОРМУВАЛЬНЕ ОЦІНЮВАННЯ ЯК ОДИН З НАЙВАЖЛИВІШИХ АСПЕКТІВ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

1.1. Суть поняття і характерні ознаки формувального оцінювання

Напевне, ніхто не заперечуватиме, що формувальне оцінювання – це справжній освітній тренд.

Що ж являє собою поняття формувального оцінювання?

Класичним у наукових колах зарубіжжя вважається визначення, запропоноване К. Бібі, який трактує оцінювання як «систематичне збирання і тлумачення фактів, за якими йде наступний етап – судження про їх цінність і відповідне планування подальших дій». Учителі використовують інформацію з оцінювання для коригування навчання та забезпечення правильного виконання учнями завдань. Коли наставники регулярно залучають учнів до збирання та перевірки інформації про своє навчання, вони допомагають їм ставати відповідальними та самостійними.

П. Блек і Д. Уільям розглядали оцінювання, як всі дії вчителя, а також його учнів в оцінюванні самих себе, які забезпечують отримання інформації, що використовується у якості зворотного зв'язку для корекції процесу навчання. Завдяки активній участі учнів в процесі оцінювання, вони глибше занурюються в матеріал і розвивають навички самооцінювання, зростає їх навчальна мотивація. З цією метою, для кожного уроку вчителем визначаються цілі навчання і критерії оцінювання успішної діяльності учнів, які обов'язково узгоджуються з ними. У 1998 році науковці узагальнили свої дослідження і наголосили, що «інновації, спрямовані на впровадження практики формативного оцінювання, ведуть до істотних результатів навчання». Результати їх роботи були представлені у праці «У середині чорної скриньки: підвищення стандартів за допомогою оцінки в класі»[4]. Учені виокремили такі компоненти успішного застосування формувального оцінювання: «забезпечення вчителем ефективного зворотного зв'язку з учнями; активна участь учнів/учениць у процесі власного навчання; коригування процесу навчання з урахуванням результату оцінювання; визнання вагомого впливу оцінювання на мотивацію та самоутвердження учнів, які, своєю чергою, впливають на навчання; уміння учнів оцінювати свої знання самостійно.»[4]

Український педагог, завідувачка відділу порівняльної педагогіки Інституту педагогіки НАПН України Олена Локшина у своїй статті «Інновації в оцінюванні навчальних досягнень учнів у шкільній освіті країн Європейського Союзу» на основі аналізу тлумачень поняття «формувальне оцінювання» зарубіжними вченими Ф. Перрену, Б. Коуві та Б. Беллом, П. Блеком сформулювала ідею, що «Формувальне оцінювання розуміється як інтерактивне оцінювання учнівського прогресу, що дає змогу вчителям визначати потреби учнів, адаптуючи до них процес навчання». На думку

дослідниці, формувальне оцінювання дає можливість учням усвідомлювати й відслідковувати особистий прогрес і з допомогою учителя планувати подальші кроки на шляху до знань. А педагог має бути поруч з учнем і вести його до успіху.

Отже, більшість західних і вітчизняних дослідників (Г. Б. Голуб, М. О. Пінська, І. С. Фішман, І. М. Улановська, В. Bloom, К. Cauley, J. McMillan, L. Shepard., M. Scriven, D. Wiliam) трактують формувальне оцінювання як оцінювання для навчання (Assessment for Learning), яке будується на основі співпраці між учителем й учнями, де учень виступає рівноправним учасником, суб'єктом навчального процесу й оцінювання. Воно має на меті удосконалення освітнього процесу з урахуванням навчальних потреб кожного учня задля більш ефективного формування необхідних знань, умінь та ставлень.

Найбільш поширеним у сучасній методичній літературі, на мою думку, є визначення, що формувальне оцінювання — це «інтерактивне оцінювання прогресу учнів, що дає змогу вчителю відповідно адаптувати освітній процес, опираючись на дані відстеження особистісного розвитку дітей та хід набуття ними навчального досвіду й компетентностей.»[6]

В чому полягає гостра необхідність саме формувального оцінювання? Як відомо, основою Нової української школи є компетентнісне навчання. Отже й оцінювати треба не обсяг засвоєння знань, а те, як ці знання застосовуються учнями для вирішення прикладних завдань, тобто оцінювати компетентності. Адже саме пов'язують воєдино особистісне і соціальне в освіті, відображають комплексне оволодіння сукупністю способів діяльностей; набуваються учнем не під час вивчення окремого предмета, а комплексно на всіх етапах навчання; не тільки на уроках, а й засобами неформальної освіти, впливу середовища тощо. Їх сформованість можливо оцінити лише через спостереження за роботою учня, залучення його до різних видів діяльностей, а не через перевірку результатів навчання.

Тому «у процесі впровадження компетентнісного підходу оцінювання результатів навчання спрямовується на вирішення таких основних завдань:

- розв'язання проблем і прийняття рішень;
- розуміння, а не відтворення фрагментів інформації;
- оцінювання наскрізних умінь (здатність працювати в команді, розв'язувати проблеми, уміння оцінювати ризики й приймати рішення, критичне та системне мислення тощо);
- уміння застосовувати знання в конкретних життєвих ситуаціях.» [3].

Саме завдяки формувальному оцінюванню учитель відстежує, як працював учень і самотійно, і в групі; яких докладав зусиль, з якими проблемами зіштовхнувся, тощо. Все це фіксує й відзначає досягнення учня на різних етапах опановування ним навчального матеріалу, на основі узагальнення спостережень вибудовує індивідуальну освітню траєкторію

кожної особистості. У формувальному оцінюванні переважає оцінювання описове, яке спрямовується на індивідуальний прогрес учня. Адже головне завдання такого оцінювання – розкрити потенціал кожної дитини, підтримати її і мотивувати навчатися і розвиватися далі.

Формувальне оцінювання здійснюється через:

- педагогічне спостереження учителя за навчальною та іншими різновидами діяльності учнів;
- аналіз портфоліо учнівських робіт, попередніх навчальних досягнень учнів, результатів їхніх тематичних діагностувальних робіт;
- самооцінювання та взаємооцінювання результатів діяльності здобувачів освіти;
- оцінювання особистісного розвитку та соціалізації учнів їхніми батьками;
- застосування прийомів отримання зворотного зв'язку щодо сприйняття та розуміння учнями навчального матеріалу.

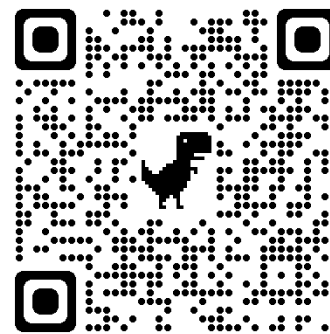
Результати формувального оцінювання відображаються в оцінних судженнях учителя / учнів / батьків, що характеризують процес навчання та досягнення учнів. Оцінні судження вчителя мають бути об'єктивними, конкретними, чіткими, лаконічними, доброзичливими, слугувати зразком для формулювання оцінних суджень учнями. В них відображають прогрес учнів та поради щодо подолання утруднень, за їхньої наявності, у досягненні очікуваних результатів навчання відповідно до програмових вимог.

Формувальне оцінювання часто порівнюють з дегустацією страв кухарем та відвідувачем ресторану, з підживленням рослин та вимірюванням їх зросту, взаємодією лікаря та пацієнта. Але не слід забувати, що це інтерактивний процес, який передбачає постійний зворотний зв'язок між вчителем та учнем, завдяки якому учень одержує інформацію про орієнтири свого розвитку у навчанні, разом із вчителем планує цілі та аналізує результати своєї діяльності на доступному для учнів початкової школи рівні. Як тільки учень просувається у процесі навчання, разом з вчителем вибираються нові цілі навчання, тим самим підтримується цикл формуючого оцінювання. Тому вважаю доречною також асоціацію про взаємодію тренера та спортсмена - тренер відстежує прогрес свого підопічного, вказує напрямок роботи для покращення результату, але запорукою успіху залишається свідомий титанічний труд самого спортсмена.

Вчителю варто пам'ятати, що формувальне оцінювання має кілька основних функцій:

- мотиваційну – активізує внутрішні й зовнішні мотиви до навчання;
- діагностичну – сприяє визначенню рівня компетентності учнів, усвідомленню ними прогалин у своїх знаннях;

- коригувальну – спрямовує зусилля учнів на подолання труднощів;
- прогностичну – ставить цілі навчання на майбутнє;
- розвивальну – мотивує до рефлексії та самовдосконалення;
- навчальну – забезпечує зворотний зв'язок між учителем і учнем;
- виховну – налаштовує дитину на розвиток власної організованості;
- управлінську – надає необхідну інформацію для ухвалення рішень.

Про це йдеться в онлайн-курсі про методики та нюанси оцінювання в Новій українській школі «Оцінювання без знецінювання», створеному фінським проектом «Навчаємось разом» + проектом ЄС та EdEra за фінансової підтримки Європейського Союзу та Міністерства закордонних справ Фінляндії. Пройти курс, отримати багато цікавої та корисної інформації можна за покликанням праворуч.

Отже, формувальне оцінювання – це не виставлення оцінки. Формувальне оцінювання - це послідовна змістовна взаємодія між учнем, учителем і батьками, спрямована на всебічний гармонійний розвиток особистості учня, формування в нього внутрішньої мотивації до навчання та удосконалення освітнього процесу відповідно до індивідуальних потреб кожного здобувача освіти.

1.2. Основні принципи та умови реалізації формувального оцінювання

Формувальне оцінювання – процес індивідуальний. Особливості його реалізації в кожному конкретному класі залежать дуже від багатьох чинників. Серед них - особливості учнівського колективу, навчальний матеріал, матеріально-технічне забезпечення, індивідуальні вподобання педагога тощо. З огляду на це - вчитель сам визначає етап, на якому знаходяться учні і напрямок, в якому вони мають розвиватися, обирає шляхи досягнення необхідного результату; техніки і прийоми оцінювання, які він буде використовувати при цьому. Проте для більш ефективного впровадження формувального оцінювання важливим є дотримання єдиних принципів його застосування, окреслених у навчально-методичному посібнику «Теорія і практика формувального оцінювання у 1-2 класах ЗЗСО»(авт. Фідкевич О. Л., Бакуліна Н. В.). А саме:

- здійснення оцінювання як запланованої і ретельно продуманої складової частини процесу навчання;

- формулювання конкретних цілей та критеріїв оцінювання, повідомлення учням критеріїв і методів оцінювання перед виконанням роботи;
- зосередження на оцінюванні найбільш значущих результатів навчальної діяльності учнів;
- системне відстежування відповідності оцінки досягнень учнів цілям і результатам навчання;
- прагнення до простоти і ясності форм, методів, цілей процесу оцінювання для всіх учасників освітнього процесу;
- принцип ситуативності навчальної діяльності, тобто добір навчальних завдань з елементом новизни і непередбачуваності, орієнтованих на життєвий досвід учнів. [6]

При викладанні предметів у початкових класах Млинівської філії Лохвицької гімназії №1 на власному досвіді переконалася, що для успішного застосування формульованого оцінювання, навчальний процес має бути організований у такий спосіб, щоб спонукати кожного учня бути активним його учасником, а не пасивним “отримувачем” знань і оцінок. Тому перевагу віддаю інтерактивним методам навчання, проєктній діяльності, дослідженням тощо. Намагаюся створити таку систему партнерських відносин та психологічну атмосферу у класі, за якої учні не бояться ставити запитання, робити помилки й показувати, чого вони ще не вміють або не знають. Саме тому учнів не порівнюю один з одним, але часто провожу тристоронні зустрічі батьки-учень-учитель, в ході яких порівнюємо попередні досягнення здобувача освіти із теперішніми, окреслюємо напрямки роботи для подальшого розвитку дитини. При цьому акцент намагаюся робити на позитивних результатах навчальної діяльності здобувача освіти, а не на помилках і недоліках. Це не означає, що говоримо тільки про позитив. Просто все те, що потребує вдосконалення, окреслюється як завдання для покращення роботи. Практика показала, що учні більш охоче виконують завдання, коли впевнені, що в будь-якому випадку, не почують негативних коментарів чи різкої критики, а зможуть удосконалити свою роботу, враховуючи конструктивні поради вчителя чи однокласників. Саме такі умови допомагають учням зрозуміти свої сильні і слабкі сторони, визначити пріоритети для удосконалення, мотивують до прагнення здобути максимально-можливі результати. Дотримання цих принципів пропагую в ході різноманітних тренінгів для педагогічних працівників, з якими працюю як координатор професійної спільноти вчителів початкових класів.

Для подальшого всебічного розвитку особистості учня, його успішного навчання дуже важливо, щоб зовнішні мотиви, котрі спонукає оцінка, переросли у внутрішні: «навчаюся тому, що хочу дізнатися щось нове», «тому, що мені подобається сам процес пізнання», а не «тому, що хочу одержати наліпку в зошиті, гарну оцінку, чи похвалу від батьків та вчителя». Тому основна увага зосереджується не на результаті навчання, а на самому процесі засвоєння знань, формування наскрізних умінь та компетентностей.

Практика показує, що дотримання принципів і застосування прийомів формувального оцінювання розвиває в учнів уміння та бажання вчитися, а значить – сприяє реалізації ціннісного орієнтиру щодо навчання впродовж життя.

Для вчителя також можу виділити ряд переваг формувального оцінювання. Оскільки це постійний і систематичний процес, то він дозволяє визначити досягнення дітей на кожному з етапів навчання; вчасно виявляти проблеми й запобігати їх нашаруванню; вибудовувати індивідуальну траєкторію розвитку для кожного окремого учня. [2]

Ефективна реалізація принципів і умов формувального оцінювання сприяють налагодженню успішної співпраці вчителя й учнів, і як результат - покращенню якості освіти, спрямованої на «всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей...», - адже саме такою є мета освіти, задекларована у Законі України «Про освіту». [1]

РОЗДІЛ 2. АЛГОРИТМ РОБОТИ ВЧИТЕЛЯ НА ШЛЯХУ РЕАЛІЗАЦІЇ ІДЕЙ ФОРМУВАЛЬНОГО ОЦІНЮВАННЯ

2.1. Визначення навчальних потреб учнів.

Формувальне оцінювання розпочинається з перших днів навчання в школі і триває постійно: щодня, щоуроку.

У методичній літературі алгоритм діяльності вчителя щодо організації формувального оцінювання представлено у вигляді такої послідовності дій:

1. Визначення навчальних потреб кожного учня.
2. Формулювання об'єктивних і зрозумілих для учнів навчальних цілей.
3. Ознайомлення учнів із критеріями оцінювання.
4. Забезпечення активної участі учнів у процесі пізнання.
5. Створення ефективного зворотного зв'язку.
6. Забезпечення можливості й уміння учнів аналізувати власну діяльність (рефлексія).
7. Корегування спільно з учнями підходів до навчання з урахуванням результатів оцінювання.

Щоб організувати процес навчання із застосуванням формувального оцінювання, вивчення нового матеріалу, теми чи розділу, варто розпочинати з визначення навчальних потреб кожного учня. Учителю важливо виявити наявний рівень знань, умінь та уявлень з даної теми, з'ясувати інтереси та потреби учня, щоб пов'язати матеріал з життєвим досвідом; зрозуміти, наскільки дитина готова працювати над новою темою, передбачити можливі труднощі в навчанні. Тоді він зможе збалансувати викладання нового матеріалу, допомогти учням, які мають труднощі, та збагатити навчання для всього класу.

З цією метою з учнями 2 класу використовую стратегії «ЗХД», вправи «Кластер», «Мозковий штурм», тощо.

Ці стратегії ми опрацювали в ході тренінгів для вчителів початкових класів Лохвиччини з підготовки до роботи за новим Державним стандартом початкової освіти, що проводили разом з тренером Залужною Н.І. у 2018-2019 роках. Коротко про деякі з них.

Стратегія «ЗХД»

Завдання: аналіз учнями наявних знань з теми, що буде розглядатися на уроці; постановка проблемних запитань з цієї теми; узагальнення інформації з теми, яку вони отримали на уроці, та планування подальших кроків щодо удосконалення знань.

Алгоритм роботи за стратегією

Знаю	Хочу дізнатися	Дізнався

На початку уроку учні записують у 1-ий стовпчик вже відомі поняття, ключові слова, стислі тези з теми, що буде вивчатися. У 2-ий стовпчик фіксують питання, на які б хотіли отримати відповіді. Далі триває опрацювання матеріалу. Періодично рекомендується занотовувати до 2 колонки запитання, що виникатимуть в ході роботи. По завершенню вивчення учні заповнюють третій стовпчик таблиці, цим самим повторюючи ще раз матеріал. Дуже важливо вчителю зробити підсумок роботи за стратегією, звернути увагу на питання, які залишилися без розгляду, чи питання, які виникли в ході роботи та спільно з учнями намітити шляхи їх дослідження.

«Мозковий штурм» (він же «Брейнсторм», чи «Мозкова атака»)

Завдання: актуалізація попередньо вивченої навчальної інформації з теми у вільному порядку, пошук ідей, взаємонавчання (тому що деяка інформація засвоюється учнями мимовільно в процесі обговорення).

Алгоритм проведення:

Оголошується та записується посередині дошки чи аркуша тема чи поняття, яке буде розглядатися. Учитель каже учням: «Пригадайте все, що ви знаєте або ви думаєте, що знаєте з теми. Не оцінюйте думки: правильно чи неправильно» Вчитель записує всі думки на дошці, не коментуючи їх.

Аналізуючи відповіді учнів, вчитель може зрозуміти, який навчальний матеріал вони добре опанували, а яка інформація потребує доопрацювання.

«Кластер»

Завдання: систематизація матеріалу, встановлення причинно-наслідкових зв'язків між «пучками» кластера, розвиток мислення.

Алгоритм роботи:

1. Посередині чистого листка (класної дошки), документу Word, слайді PowerPoint записуємо ключове слово чи речення теми.
2. Навколо нього - слова чи речення, що доповнюють тему.
3. Довкола записаних слів з'являються «супутники» і встановлюються нові логічним зв'язки.
4. Далі вся ця інформація спільно з учнями групується, класифікується, категоризується та оформлюється графічно в певну схему.

Практичний досвід показав, що в ході використання вищеописаних активних методів і прийомів організації роботи, учні вчать узагальнювати, групувати матеріал, відстежувати своє розуміння нового й не ігнорувати прогалини в знаннях, а прогнозувати подальші навчальні дії.

2.2. Постановка цілей як діалогова взаємодія вчителя та учнів

Особливе місце під час підготовки та проведення уроку посідає цілепокладання. Чому так? У процесі навчання об'єктом оцінювання є діяльність учнів спрямована на досягнення цілей навчання. Оцінювання має допомогти встановити: чи досягнули учні поставленої мети; на якому рівні вони її досягнули. Мета уроку (за О. Савченко) — це запрограмований кінцевий результат, що необхідно досягти вчителю та учнями наприкінці уроку, і вона містить передбачення можливих результатів та програму дій учителя і учнів, що спрямовано на досягнення бажаного результату. Тому для учнів у межах кожного предмета потрібно сформулювати конкретні цілі навчання. Якщо ж навчальні цілі — абстрактні, або їх взагалі немає, то учасники освітнього процесу не знатимуть, чого від них очікують. Як наслідок, частина з них може втратити мотивацію до навчання. Тому, на початку вивчення теми варто роз'яснювати учням та їхнім батькам, які основні результати мають бути досягнуті дитиною наприкінці. Можна цю інформацію доносити через роздатковий матеріал, повідомляти усно, в батьківських чатах, на сайті або в інший спосіб.

Всім відомо, що постановка цілей, визначення очікуваних результатів уроку – не найулюбленіший і водночас важкий етап у діяльності педагога з підготовки до уроку. Найчастіше вчитель, готуючись до уроку, звертається до ресурсів Інтернету, щоб грамотно сформулювати цілі уроку. При цьому він не замислюється над тим, що їх потрібно формулювати для кожного конкретного класу. І «чужі» цілі у цьому випадку навряд чи підійдуть. Не треба думати, що продумування цілей, це зайве витрачання часу підготовки до уроку. При формулюванні навчальних цілей важливо врахувати рівень знань учнів, наявний життєвий досвід з даного питання, спосіб та темп засвоєння матеріалу, тощо.

Формувальне оцінювання покликане виміряти, на якому рівні досягнута ціль. Це можливо лише за умови, коли вона є зрозумілою і вимірною. Враховуючи вищесказане, при формулюванні завдань уроку послуговуюся принципом SMART-ціль:

S – конкретна (Specific): мету та завдання уроку формулюю чітко, доступно для учнів мовою; при цьому вказую чого треба навчитися, яких результатів досягти, яких компетентностей набути, тощо. Це дає змогу отримати запланований результат;

M – вимірна (Measurable): для того, щоб можна було виміряти мету, обговорюю або розробляю разом з учнями критерії, за якими чітко видно – досягнуто результат чи ні;

A – досяжна (Achievable): завдання на урок визначаю з урахуванням навчальних можливостей учнів, їх попереднього досвіду, забезпечуючи при цьому можливість кожному відчувати успіх і задоволення від досягнутого

результату. Простіше кажучи, завдання обираю такі, щоб усі учні могли їх виконати. Моїм помічником при цьому є диференційоване навчання;

R – відповідна результату (**Relevant**): цілі уроку спрямовую на результат – отримання знань, формування практичних навичок, компетентностей, а не на кількість виконаної роботи.

T – визначена в часі (**Timed/Timed-bound**): завдання ставлю до уроку чи циклу уроків, чітко вказуючи термін виконання.

У формулюванні конкретних навчальних цілей, тобто очікувань щодо рівня засвоєння навчальної інформації, співвідносних із сучасними підходами до навчання, більшість дослідників формувального оцінювання за основу рекомендують брати таксономію, запропоновану Б. Блумом. Це зумовлено тим, що потрібно навчити учнів не тільки осмислювати навчальний матеріал, а й аналізувати, порівнювати, оцінювати його, застосовувати в нових ситуаціях, створювати новий продукт на основі отриманих знань та набутих навичок. Таксономія допоможе вчителю організувати процес навчання, застосовуючи систему вправ і завдань за різними рівнями когнітивної складності.

У педагогічній літературі [7] пропонується конструктор завдань, на які може спиратися вчитель при формулюванні навчальних цілей (за О.Пометун)

Питальні слова і дієслова для різного рівня навчальних результатів відповідно до таксономії Б. Блума (за О. Пометун)

Рівень мислення / навчального результату учня	Питальні слова, за допомогою яких формулюється запитання цього рівня	Дієслова, з використанням яких можна побудувати діяльність учнів на різних рівнях мислення
Здобуття знань (інформації)	Що таке...? Де...? Коли...? Що саме...? Скільки...? Які приклади відомі...?	Визначте, повторіть, складіть список, знайдіть, покажіть, перекажіть, перелічіть, запам'ятайте, назвіть, відтворіть, зафіксуйте, розкажіть
Розуміння інформації	Як передати іншими словами...? Як ви розумієте...? Як пояснити іншими словами...?	Поясніть, опишіть, розпізнайте, розташуйте, оберіть, перекладіть, перекажіть своїми словами, підкресліть
Використання, застосування інформації	У яких ще ситуаціях можна застосовувати...? Хто може	Застосуйте, використайте, продемонструйте, поясніть, обчисліть, виберіть, завершіть, дослідіть, проведіть

	використовувати...? Чим може бути корисне...? Що може зашкодити...?	експеримент, проілюструйте
Аналіз	Які основні елементи...? Із чого складається...? До якої групи належить...? Які причини...? Як влаштоване ... ? Які функції ...? У чому схожість (відмінність)...? Що спільного між...? Як пов'язані...? У чому зв'язок між...?	Визначте частини, ознаки, причини, наслідки, установіть послідовність, розділіть, розбийте, розберіть, структуруйте, порівняйте, зіставте
Синтез	Про що свідчить наявність таких елементів, як-от...? Який висновок можна зробити з фактів...? Поясніть, чому...? Що потрібно...? Чому ви вважаєте...?	Згрупуйте, зберіть, скомбінуйте, складіть, створіть, розробіть, сформулюйте, узагальніть, об'єднайте, придумайте, змініть, організуйте, сплануйте, підготуйте, запропонуйте, перегрупуйте, переписіть, установіть, замініть
Оцінювання	Добре чи погано...? Які переваги або недоліки...? Правильно чи помилково...? Ефективно чи неефективно? Чи згодні ви, що...? Чому ?	Оцініть, порівняйте, що найкраще, хто правий, чому це найважливіше , доведіть, переконайте, обґрунтуйте, порекомендуйте, підтримайте, перевірте, оцініть

При формулюванні цілей часто користуюся також конструктором навчальних цілей за таксономією Л.Андерсона і Д.Кратвола. Крім того, вона вже містить приклади орієнтовних завдань для учнів початкових класів.

Конструктор навчальних цілей
(таксономія Л.Андерсона і Д. Кратвола) [7]

Категорії навчальних цілей	Діяльність учнів	Дієслова для формулювання цілей та конструювання завдань	Орієнтовні питання
Знання	Запам'ятовує і відтворює навчальний матеріал	Назвіть, повторіть, перекажіть, розкажіть, опишіть, полічіть тощо	Що ви запам'ятали? Назвіть основні ознаки цієї частини мови. Де це відбулося? Коли відбулася ця подія? Скільки позначок ви бачите? Назвіть усіх учасників події. Який цей предмет? Які його ознаки?
Розуміння	Опановує і перетворює навчальний матеріал	Поясніть, роз'ясніть, знайдіть, визначте, змініть, оберіть, доберіть, приклади, побудуйте тощо	Яке ваше ставлення до цієї події? Побудуйте схему за цим правилом. Яку відповідь ви обрали? Яка тема, головна думка цього твору? Які приклади ви можете навести?
Застосування	Використовує отримані знання у нових ситуаціях	Використайте, виконайте завдання за допомогою ... , розширте, складіть, розробіть, сплануйте дії відповідно до...	Чим це може бути вам корисно? Де це можна використати? Виконайте завдання за допомогою алгоритму. Якою інформацією можна доповнити вашу розповідь? За яким планом ви будете діяти? Які знання допоможуть вам у виконанні завдання? Розширте простий план. Сплануйте дії спільної з однокласниками діяльності.
Аналіз	Розподіляє інформацію на складові	Проаналізуйте, порівняйте, установіть	Що вам подобається, а що-ні? Із чим ви згодні? На які групи розділите?

	частини, установлює взаємозв'язки	зв'язок, визначте відмінність, розподіліть	За якими ознаками? Які основні риси цього персонажа? Що спільного, а що відмінного? Що його характеризує найкраще? Що нового дізналися? Із чого складається? Як побудовано цю схему?
Оцінювання	Оцінює інформацію згідно з визначеними критеріями	Висловіть свою думку, оцініть, аргументуйте свою відповідь, надайте докази	Що ви думаєте з приводу цієї події? Ця думка правильна чи хибна? Які докази ви наведете? Які переваги й недоліки? Що порадите?
Створення	Створює на основі отриманих знань новий продукт	Створіть, перетворіть (текст, схему, малюнок), запропонуйте свій варіант, переформатуйте, сформулюйте, систематизуйте, підготуйте розгорнуту відповідь, напишіть твір	Яке рішення ви приймете? Які правила поведінки ви б запропонували своїм друзям? Який варіант фіналу казки ви запропонуєте? Яку думку ви хочете довести у своєму творі? Якби ви були героєм казки, що б ви зробили? Намалюйте свою відповідь. Створіть казку за цим граматичним правилом. Опишіть це явище природи в казці.

Спираючись на цю таксономію, можна легше сформулювати зрозумілі всім учасникам освітнього процесу, більш обдуманно підійти до підбору видів робіт, вмотивовано організувати оцінювання. Дуже важливо, щоб очікувані результати, які ми пишемо в конспекті й обговорюємо на уроці, легко сприймалися учнями.

Як я визначаю цілі уроку? Для себе виробила чіткий план, яким часто ділюся з колегами:

- а) спочатку читаю вимоги Державного стандарту і програми які стосуються цієї теми і вікової категорії учнів, (Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Савченко О. Я. затверджена Наказом Міністерства освіти і науки України від 08.10.2019 року №

1272) та визначаю, які з них можу реалізувати в цій темі/на цьому уроці;

б) прописую все, що мої учні повинні знати/вміти на кінець вивчення теми так, щоб можна було це спостерігати.

в) перефразовую написані цілі доступною і зрозумілою для дітей мовою.

Навожу приклад формулювання цілей одного з уроків у 2 класі.

Українська мова. «Формування уявлення про прикметники. Розрізнення їх за питаннями. Знаходження прикметників у тексті, поширення ними речень.»

Формулювання	Рівні за Б. Блумом
<i>Після цього уроку учні зможуть:</i> назвати визначення прикметника;	Знання
пояснити відмінність між іменниками і прикметниками	Розуміння
визначити прикметники в реченні;	Застосування
відредагувати речення з неправильним уживанням прикметників	Аналіз
сконструювати речення з використанням прикметників;	Синтез
аргументовано довести думку про важливість використання прикметників у мовленні.	Оцінка

Вищеописаним досвідом ділилася з учителями початкових класів Лохвицької, Сенчанської, Заводської територіальних громад в ході тренінгу «Нова українська школа: відповідаємо на виклики», який ми з тренером Н.І.Залужною проводили у жовтні 2022 року.(Додаток 1.)

Як це має відбуватися безпосередньо на уроці?

Шуневич О.М. у своїй роботі «Формулювання очікуваних результатів в контексті нових підходів до навчання» виділяє такі кроки у процесі підготовки вчителя до цілетворення на уроці:

- формулювання вчителем (у конспекті уроку) попередніх очікуваних результатів (цілей) як конкретних завдань, як образу майбутнього результату;
- створення навчальної ситуації, під час якої учні долучаться до визначення особистих і колективних цілей навчання;
- створення протягом уроку ситуацій конкретизації, корегування цілей і покрокової рефлексії їх досягнення.
- забезпечення загальної рефлексії спільної діяльності учнів і вчителя на уроці з метою вербалізації думок учасників процесу навчання про досягнення цілей.[8]

Саме їх беру за основу у своїй роботі.

На початковому етапі (1-2 клас) розробляю, довожу до відома й обговорюю зі школярами цілі уроку, в ході діалогу уточнюю розуміння учнями цілей та спільно визначаємо кроки до їх досягнення. В кінці уроку обов'язково проводиться підбиття підсумків виконання цілей. Пізніше (2-4 клас) залучаю учнів до формулювання завдань уроку. Щоб поступово навчити їх самостійно визначати завдання освітньої діяльності, а саме це є необхідною умовою формування вміння навчання впродовж життя, користуюся алгоритмом:

1. Даю завдання учням передбачити очікувані результати з огляду на тему уроку, матеріал підручника чи зошита з друкованою основою.
2. Пропоную перелік сформульованих завчасно очікуваних результатів для того, щоб вони обрали серед них найбільш важливі.
3. Учні формулюють 1-2 очікуваних результатів (використовують і доповнюють дієслова з таблиці 1).
4. Поступово перекладаю ініціативу на учнів. Вчу їх формулювати цілі уроку без моєї допомоги, спираючись на тему, зміст вступної бесіди, питання в кінці тексту, завдання в підручнику чи в зошитах з друкованою основою.

Вважаю, що успіх цього етапу уроку залежить від майстерності вчителя, від уміння зацікавити цим процесом, зробити його природним. Оскільки все проходить в доброзичливій атмосфері, учні сприймають це як гру, ще одне цікаве завдання. Оскільки в дітей 7-8 років переважає наочно-образне мислення, часто цілі ми оформляємо в чек-лист, маршрутний лист чи ментальну карту(щоб потім відмітити ті цілі, які вдалося реалізувати).

В ході роботи побачила деякі виклики: учні початкової школи мають недостатній словниковий запас, і часто це стає перепорою до формулювання цілей. Крім того, ще слабо сформоване усвідомлене ставлення до навчання, тому і цілетворення є дещо несвідомим. Але вже після першого року систематичної роботи можна виділити і певні позитивні аспекти: в учнів розвивається мовлення, вміння домовлятися, а головне – самостійно поставлені цілі виконуються з більшим інтересом, якісніше, швидше.

Отже, сформульовані на початку навчальні цілі сприяють поліпшенню ефективності навчання та якості засвоєння інформації. Якщо ж при цьому здобувачі освіти є активними учасниками процесу цілепокладання, враховуються їх особисті інтереси, якість такого уроку як і взагалі освітнього процесу зростає в рази.

2.3. Ознайомлення учнів із критеріями оцінювання та залучення школярів до їх розробки.

Визначивши тему та обравши навчальні цілі, учителю та учням необхідно окреслити критерії (якісні характеристики результату навчання), за якими можна з'ясувати, чи досягнута ціль та на якому рівні. Це робить процес оцінювання прозорим і зрозумілим та сприяє формуванню позитивного ставлення до навчання.

Критерії оцінювання мають точно описувати те, що заявлено в навчальних цілях. Що конкретніше вони сформульовані, то кращим буде результат. Згідно з рекомендаціями Міністерства освіти і науки України, критерії оцінювання визначаються вчителем (із поступовим залученням до цього процесу учнів) відповідно до кожного різновиду діяльності учнів з орієнтуванням на вимоги до обов'язкових результатів навчання та компетентностей учнів початкової школи, визначених Державним стандартом початкової освіти до першого та другого циклу навчання, й очікуваних результатів, зазначених в освітній програмі закладу загальної середньої освіти. Але вони обов'язково формулюються зрозумілою і доступною для учнів мовою. Індивідуальний прогрес учня можна забезпечити також шляхом спільного з учнями вироблення критеріїв. Це сприяє позитивному ставленню до оцінювання й підвищує відповідальність за навчальний результат.

З учнями першого класу ми переважно обговорювали вже готові критерії. А в другому класі вже вчимося спільно їх розробляти. При цьому дотримуємося такого алгоритму роботи:

1. Оголошення теми уроку та завдань уроку.
2. Вироблення з учнями 2-3 критеріїв, за якими оцінюватиметься робота на уроці.
3. Запис на дошці запропонованих критеріїв, (можна за допомогою умовних позначень та малюнків).
4. Ранжування їх за ступенем важливості.
5. Здійснення зворотнього зв'язку, метою якого є перевірка, правильності розуміння учнями критеріїв оцінювання.

Цей процес вимагає певних затрат часу на уроці, тому поєднуємо обговорення вже готових критеріїв та створення спільних. Але досвід показує, що чим частіше ми самостійно розробляємо критерії спільно, тим швидше це відбувається на уроці. Хоча в учнів 2 класу при цьому виникають певні труднощі, обумовлені тим, що їм ще складно чітко формулювати та обґрунтовувати власну думку, та й ранжувати критерії за ступенем важливості не так просто.

Навожу деякі приклади формулювання критеріїв з власного досвіду.

1 клас. Навчання грамоти.

Тема: «Написання малої букви «л», складів і слів з нею».

Очікувані результати: «Називає і розбірливо пише вивчені рукописні малі й великі літери українського алфавіту, дотримуючись графічних, технічних, орфографічних вимог.»

Формулювання критеріїв:

1. чи зміг учень написати букви з відповідним нахилом, правильно їх з'єднувати та дотримуватися віддалі між ними;
2. чи вдалося записати склади та слова без помилок;
3. чи вміє самостійно добирати та записувати слова з буквою «ел».

2 клас. Розвиток зв'язного мовлення. Тема: «Складання розповіді за серією

малюнків і запитаннями. Тема для спілкування: «Допомога птахам узимку»

Очікувані результати: «Складає зв'язну розповідь за серією малюнків, вдало добирає заголовок, записує утворений текст самостійно без орфографічних та пунктуаційних помилок».

Критерії:

1. Твір складається з 5-6 речень зв'язаних між собою.
2. Записаний без помилок.
3. До твору є заголовок.
4. У творі наголошено на необхідності допомоги птахам взимку.

Після перевірки роботи, аналізую досягнуті результати тільки відповідно до обговорених критеріїв, як того вимагає методика. Крім того, під час аналізу спираюся на те, що учневі вдалося, на позитивні сторони роботи. Не наголошую на помилках, а вказую лише на завдання для покращення роботи. Наприклад: «Тобі вдалося скласти твір аж із 6 речень. Ти дібрав цікавий заголовок «Бережімо птахів», який розкриває зміст тексту і закликає берегти природу. Але щоб покращити роботу, повтори правила переносу слів із рядка в рядок. Вірю, що наступного разу ти напишеш текст без помилок.»

Автори «Абетки для директора» Бобровський М.В., Горбачов С.І., Заплотинська О.О., Ліннік О. О. пропонують при формуванні критеріїв оцінювання такі підходи:

- «оцінювати не лише результат роботи, але й процес навчання, індивідуальний поступ кожного учня;

- позитивно оцінювати досягнення учнів незалежно від того, значні вони чи скромні, якщо вони є результатом справжніх зусиль дитини – в цьому мотивуюча роль оцінювання;
- цінувати рівень аргументації та вміння учнів висловлювати свою думку.»[3]

Не менш важливим є розуміння критеріїв оцінювання не лише учнями, а і їх батьками. Це дає можливість учителю заручитися їх підтримкою і допомогою. Педагоги-практики стверджують, що процес навчання стає більш якісним і ефективним лише тому разі, якщо учитель, учні та батьки однаково розуміють цілі й результати навчання, усвідомлюють, на якому етапі перебувають діти, здатні оцінити виконані дії, скорегувати їх, зрозуміти, чи досягнуто запланований результат відповідно до вироблених критеріїв. Тому обговорені та узгоджені критерії досягнення результатів навчання доводяться до відома батьків через інформаційні куточки, батьківські чати, у ході індивідуальних розмов під час зустрічей чи телефонних розмов. Це забезпечує прозорість та відкритість оцінювання та сприяє налагодженню більш тісної взаємодії всіх учасників освітнього процесу.

Після цілепокладання та вироблення критеріїв для реалізації ідей формульованого оцінювання важливим є забезпечення активної участі учнів у процесі пізнання. Щоб знання ставало інструментом, учень має з ним працювати: застосовувати, перетворювати, розширювати, доповнювати, знаходити нові зв'язки і співвідношення, тощо. Це забезпечується різноманіттям прийомів, форм і методів роботи з навчальним матеріалом. У своїй роботі віддаю перевагу інтерактивним методам навчання, дидактичним та рольовим іграм, діяльнісному підходу до вивчення матеріалу, компетентнісним задачам, дослідженням. Ураховуючи потяг і вправність сучасних дітей щодо засобів ІКТ, на уроках часто використовую комп'ютерні технології. Їх використання під час очного навчання сприяє більш продуктивній роботі в ході дистанційного, адже в учнів швидше формуються навички роботи з різними навчальними сервісами.

РОЗДІЛ 3. ІНСТРУМЕНТАРІЙ ФОРМУВАЛЬНОГО ОЦІНЮВАННЯ

3.1. Принципи та прийоми зворотного зв'язку. Рефлексія.

Для того, щоб забезпечити результативність освітнього процесу у класі, учителю важливо постійно моніторити ситуацію: як добре учні засвоюють навчальний матеріал, на якому рівні перебувають зараз, чи комфортно їм працювати в класі, чи забезпечують обрані вчителем методи і прийоми викладання досягнення очікуваних результатів, тощо. Саме спостереження за роботою в класі не дасть відповіді на ці питання. Тут важлива більш тісна взаємодія із здобувачами освіти та обов'язкове врахування їх бачення власної роботи, власних труднощів.

Для учнів, особливо початкової школи, також є цінним, щоб учитель коментував їхню роботу не по завершенню, а в процесі вирішення навчальних завдань, спрямовував їх діяльність, підтримував їх морально.

Цьому сприяє якісний зворотний зв'язок. Зворотний зв'язок – це набір інструментів, що забезпечують взаємодію учня і вчителя, дають уявлення про те, як відбувається процес навчання. Ця взаємодія інформує вчителя про успіхи та проблеми учнів, дозволяючи визначити рівень досягнення мети, вчасно виявити труднощі для їх усунення та забезпечення подальшого прогресу в процесі компетентнісного навчання. Крім того, якісний зворотній зв'язок – це запорука успішного уроку, оскільки дає можливість зрозуміти, наскільки вдалим він був та як працювати на наступному.

Згідно з принципами та умовами формувального оцінювання, зворотній зв'язок повинен проходити в атмосфері взаємоповаги і доброзичливості, без будь-яких негативних коментарів. Він має бути чітким, зрозумілим та своєчасним, надавати час для того, щоб учні виправили помилки або змінили напрямок мислення і діяльності.

Зворотній зв'язок триває впродовж всього уроку, проводиться усно і письмово, індивідуально та фронтально за допомогою різноманітних прийомів. Оскільки це відбувається в ігровій формі, в формі діалогу, учні не переживають стрес і не думають про оцінки та оцінювання. Таким чином налагоджуються довірливі контакти з кожною дитиною та робиться діагностика успіхів, труднощів та навчальних потреб дітей, а це і є ефективним формувальним оцінюванням.

Основою зворотного зв'язку є рефлексія. У психології рефлексія - вміння особистості спостерігати за собою і оцінювати свої вчинки, міркувати про свої недоліки і переваги, заглядати всередину себе і ставити правильні питання. Звідси висновок - якщо дитина в ранньому віці навчиться спостерігати за собою, розуміти, чого вона хоче від життя, в підлітковому віці і в молоді роки їй буде легше знайти свій шлях і домогтися результатів,

про які вона мріє. Також рефлексія допомагає людям приймати зважені рішення, вчитися на помилках і використовувати досвід інших людей.

У сучасній педагогіці рефлексія - це аналіз учнем і учителем своєї діяльності в процесі навчання та якості її результатів з метою їх покращення. Це своєрідне осмислення різних аспектів навчальної діяльності: емоційних, практичних, знаннєвих. Тому розрізняють :

- рефлексію змісту;
- рефлексію діяльності;
- емоційну рефлексію.

Чим раніше навчимо дитину рефлексивної діяльності, тим скоріше вона вчиться оцінювати результати своєї роботи і досягнення, ставити цілі і досягати їх, знаходити мотивацію для самостійної роботи. Уміння рефлексувати також впливає на формування самооцінки.

З цією метою вже з перших днів роботи з учнями першого класу активно використовую різноманітні ігрові рефлексивні прийоми. Розпочинаємо з найпростіших, тих, що дозволяють встановити емоційний контакт з класом, визначити настрій учнів. При цьому важливо не тільки констатувати емоційний рівень, а й зрозуміти причини саме такого настрою учнів. Вчителю не може бути все одно, в якому настрої діти приходять на урок, з яким самопочуттям і емоціями виходять на перерву.

Пропоную добірку прийомів емоційної рефлексії, які знайшла в просторах Інтернету, апробувала при проведенні уроків у початкових класах та при проведенні тренінгів для педагогічних працівників та переконалася у їх ефективності. Вони допомагають створити атмосферу уроку живою і позитивною.

Вправа «Смайлик».

З трьох смайликів пропонується учням обрати той, що передає їх настрій (це можна робити декілька разів під час одного і того ж уроку, щоб прослідкувати зміни настрою дітей).

Вправа «Потяг вражень».

На дошці розміщено зображення потяга з вагончиками, які представляють завдання, що діти виконували на уроці. Пропонується оцінити кожний з них, опустивши «веселе личко» або «сумне», залежно від того, чи

сподобалося дітям виконувати ті завдання, які пропонував учитель.

Вправа «Пелюстки настрою».

Учням роздаються пелюстки різних кольорів. Пропонується обрати собі пелюстку відповідно до свого настрою, а потім колективно створити «Квітку настрою класу». Бажано виділити на уроці час, щоб бажані аргументували свій вибір. Аналогічно провою вправу «Букет настрою», використовуючи для цього квіти різних кольорів.

Вправа «Картина настрою»

Учням пропонуються картини із зображенням пейзажу, пройняті різним настроєм. Завдання: обрати картину, яка передає настрій тут і зараз.

Вправа «Промінці настрою»

Вивішуються на дошці два жовтих смайли (веселий та сумний) та роздаються дітям по одній жовтій смужці. Наприкінці уроку кожен учень прикріплює смужку (промінь) до смайла, що показує настрій. Це своєрідним індикатором настрою класу, що допоможе надалі скоригувати модель уроку.

Використовуючи на уроках прийоми емоційної рефлексії переконалася, що чим старші учні, чим більший їх життєвий досвід та рівень розвитку розумових процесів, тим вправи мають бути складнішими, включати більше емоцій. У 3-4 класах використовую наступні вправи.

Вправа «Палітра емоцій».

Із поданого переліку вражень, почуттів виберіть три слова, що відповідають вашому настрою в цю хвилину. Обґрунтуйте свій вибір.

Замріяність, співчуття, захоплення, спокій,
переживання, радість, легенький смуток, журба,
розчарування, світла печаль, умиротворення,
задоволення, піднесення, творчий неспокій.

(слова змінюю залежно від змістового наповнення уроку)

Вправа «Індекс комфорту на уроці».

Учням пропонується оцінити рівень психологічного комфорту на уроці:

стан	+1	-1	стан
інтерес			нудьга
азарт			апатія
захищеність			беззахисність
самостійність			підпорядкованість
задоволеність			незадоволеність
почуття успіху			почуття невдачі
радість спілкування			Почуття самотності
впевненість			невпевненість
підйом настрою			спад настрою
почуття новизни			відчуття стандартності

ключ:

- Від 0 до 0,4 (не включаючи 0,4) - низький;
- Від 0,4 до 0,6 (не включаючи 0,6) - близький до норми;
- Від 0,6 і вище - високий.

Практичний досвід використання прийомів емоційної рефлексії показав, що діти досить швидко звикають оцінювати свій стан і вільно говорити про це. Це дозволяє порозумітися з однокласниками, вміти висловлювати власні почуття, сприяє формуванню емоційного інтелекту.

Не менш важливо навчити дитину осмислювати свою діяльність та оцінювати її результативність. З цією метою використовую наступні вправи.

Вправа «Із заплющеними очима»

(можна ввімкнути спокійну музику)

- Заплющте очі і згадайте приємні моменти нашого уроку.
- Усі, хто працював добре, – посміхніться, погладьте себе по голівці;
- хто відчуває в собі потенціал працювати ще краще – поаплодуйте собі і підтримайте себе.

Вправа «Градус успіху»

Оцініть свою роботу на уроці та просигналізуйте за допомогою цеглинки Lego відповідного кольору. (Додаток 2.)

Вправа «Сигнал».

Кожен на краю парти тримає одну з карток, на якій прищіпкою сигналізує про свої відчуття під час виконання завдань.

«Сигнали рукою»

- розумію і все можу пояснити;

- все ще не розумію, але пробую розібратися самостійно;

- потребую допомоги.

«Сходи́нки до успіху»

Пропонується зображення у вигляді сходинок, кожна з яких підписана певним твердженням відповідно до рівня розуміння матеріалу. Учні стікером чи іншим умовним знаком позначають сходинку, на якій вони «бачать себе».

Це було дуже просто

Я це зробив

Я це зробив, але з помилками

Я це зробив з допомогою

Я хотів, але не вдалося

Я не зміг зробити

Приклади підпису (з нижньої до верхньої сходинки):

- нічого не зрозумів, залишилися питання, все зрозумів;

- потрібна допомога, маю додатково повторити, майже все зрозумів, упевнений у власних знаннях;

- почув і забув, почув і не зрозумів, побачив і запам'ятав, виконав і зрозумів, зможу пояснити іншим;

- мені ще варто багато працювати, щоби досягти чудових результатів, у мене є невеликі результати і на досягнутому я не збираюся зупинятися, у своїй навчальній діяльності я досягнув висот.

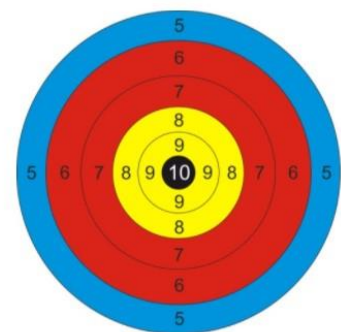
«Рефлексія з Lego»

Учням пропонується проаналізувати свою діяльність на уроці і показати результат цеглинкою відповідного кольору.

Приєм «Рефлексивна мішень»

Роздруковуються готові шаблони. Кожен сектор – певний етап уроку.

Наприкінці заняття учні та педагог «вистрілюють у мішень» – оцінюють етапи заняття. Діти мають у своїх мішенях поставити бали (5–10) і підписати назви секторів (оцінка змісту, оцінка своєї діяльності, оцінка діяльності педагога, активність на уроці, розуміння

вивченого матеріалу тощо). Що вища оцінка, то ближче до центру мішені. Далі проводиться дискусія стосовно отриманих результатів.

Використовуючи ці прийоми при роботі з учнями помітила, що доречніше використовувати такі вправи в процесі роботи, щоб побачити, як учні виконують завдання і чи не потрібна в даний момент корекція чи допомога, а не по її завершенню для підведення підсумку. Переконалася, що їх використання дає змогу оперативно отримати зворотний зв'язок від учнів стосовно їх бачення продуктивності власної роботи. У дітей розвивається здатність рефлексувати та аналізувати, надається можливість висловити свою думку та вплинути на навчальний процес.

Не менша важливими є здійснення на уроках рефлексії вмісту навчального матеріалу. Пропоную деякі вправи, у ефективності використання яких переконалася особисто.

Вправа «Сонечко».

На дошці розміщено коло від сонця, а у дітей є промені і хмари. Підходячи до сонечка, вони повинні прикріпити промені, якщо на уроці дізналися про щось нове, і закрити його хмаркою, якщо нічого корисного для себе вони з нього не отримали. Рекомендую для використання у 1-2 класах.

Приєм «Рюкзак вражень»

Дозволяє узагальнити отриманий на уроці матеріал. Але вважаю, що його краще використовувати у 3-4 класах, коли учні вже вміють виділяти головне і швидко це записувати.

Вправа «Плюс-мінус-цікаво»

Можна проводити усно і письмово

	-	
Усе, що сподобалося; інформація і форми роботи, які викликали позитивні емоції	Усе, що не сподобалося, було нудним, незрозумілим, марним	Усі цікаві факти та що ще б хотілося дізнатися з наведеної теми

Прийом «Три – Два – Один».

В першому рядочку пишемо три факти, які були новими, цікавими на уроці.

В другому – два факти, які здалися зайвими або вже були відомі учням.

В третьому – один факт, про який би хотілося дізнатися більше.

Прийом «Вихідний квиток».

№	Н006009/001	Дата	 4820057569	ВИХІДНИЙ КВИТОК
Ім'я та прізвище	_____			
Сьогодні мені вдалося	_____			
Завтра я сподіваюся	_____			

Учням пропонується заповнити бланк квитка, давши відповіді на запитання. Запитання вчитель обирає відповідно до ситуації та мети опитування.

№	Р007088/001	Дата	 5533057777	ВИХІДНИЙ КВИТОК
Ім'я та прізвище	_____			
3 речі, яких я сьогодні навчився/навчилася:	_____			
2 речі, які мені сподобалися:	_____			
1 річ, яка мене засмутила:	_____			

«Однохвилинне есе»

Цей прийом вчить учнів виділяти головне, крім того у них формуються навички креативного письма.

За одну хвилину учням пропонується письмово (у 1-2 класах – усно) дати відповідь на запитання:

1. Що нового ти вивчив?
2. Які питання залишились нез'ясованими.

Серед усних прийомів переконалася у результативності використання наступних прийомів.

Приєм «Незакінчене речення».

Учням пропонується узагальнити свою діяльність на уроці, продовживши речення.

Сьогодні я дізнався

Було цікаво....

Я навчився....

Я спробував.....

Мене здивувало.....

Розповім вдома про....

Вправа «Трихвилинна пауза»

Після підсумку уроку оголошується трихвилинна пауза для того, щоб учні обдумали основні поняття, ідеї уроку, пов'язати вивчений матеріал з попереднім досвідом, визначилися з незрозумілими моментами. Після цього, учні висловлюються, користуючись за необхідності шаблонами.

Я змінив/змінила своє ставлення до...

Я дізнався/дізналася більше про...

Я здивувався/здивувалася тому, що...

Я відчув/відчула...

Я ставився/ставилася до...

Давньогрецький філософ Сократ вважав рефлексію інструментом для розвитку критичного мислення, самоаналізу та самовдосконалення. Рефлексія допомагає дитині усвідомлювати пройдений шлях знань, систематизувати отриманий досвід і перетворювати приховані можливості в активні та ефективні. Сучасні педагоги також високо оцінюють роль рефлексії в освітньому процесі. «Коли вчителі регулярно залучають учнів до збору та перевірки такої інформації про своє навчання, вони допомагають їм ставати відповідальними, самостійними та незалежними учнями.» (Н.Дементієвська).

Але варто пам'ятати, що зворотний зв'язок - це двосторонній процес. Учитель отримує інформацію від учнів про рівень розуміння матеріалу, а їм надає підтримку, ідеї до покращення роботи, рекомендації. Важливо у процесі формування оцінювання не вимірювати балом чи рівнем успішність дитини, а надавати їй вербальний зворотний зв'язок щодо того, над чим варто попрацювати, а що вдається добре. Як правило, для цього використовуються вербальні оцінні судження. Їх завданням є показати, де учень зараз і що конкретно йому варто зробити, щоб просунутися далі у своїх

досягненнях. Оцінні судження вчителя мають бути об'єктивними, конкретними, чіткими, лаконічними, доброзичливими, слугувати зразком для формулювання оцінних суджень учнями.

При формулюванні оцінного судження для якісного зворотного зв'язку важливо:

1. Віднайти в роботі позитивні моменти, вказати на них і похвалити дитину. Їй важливо розуміти, що її зусилля помітили, що вона має хоч маленький, але результат.
2. Вказати на аспекти роботи, які потребують удосконалення.
3. Запропонувати конкретні дії: що слід додати, змінити, зробити інакше.
4. Підтримати учня та його прагнення працювати краще.
5. Зворотний зв'язок має бути обмеженим. За один раз варто давати дитині стільки інформації, скільки вона може опанувати та виправити.

Після того, як учитель надав зворотній зв'язок, важливо перевірити, наскільки учень його зрозумів. Також обов'язково запитую в учнів, чи зрозумілий вони мої поради, чи знають, що потрібно зробити для вдосконалення своєї роботи.

Варто пам'ятати, що, крім інформування, якісний зворотний зв'язок виконує функції визнання і наставництва. Наставництво проявляється через конкретні поради, як зробити краще. А визнання демонструється через увагу до деталей зробленого, через поважний тон, ціннісне ставлення до зусиль, докладених дитиною під час діяльності.

Відомо, що діти наслідують моделі поведінки дорослих. Якщо вчитель замість акцентування уваги на помилках, буде системно демонструвати модель зворотного зв'язку високої якості, то діти поступово звикнуть так самоаналізувати і свою діяльність, і діяльність інших, зосереджуючись на досягненнях і плануючи подальші кроки для вдосконалення.

У процесі спостереження за навчальною діяльністю здобувачів освіти вчитель отримує інформацію про динаміку їх навчальної діяльності. Після цього важливо визначити причини недостатнього розуміння та засвоєння ними навчального матеріалу. Чим більше інформації отримує вчитель про те, що учні знають, як міркують, що вчать і як, тим більше він має можливостей для корегування процесу: зміна методів і форм роботи, внесення змін до навчального плану у відповідності до індивідуальних особливостей дітей, індивідуалізація навчальних занять, тощо.

3.2. Вправи на розвиток умінь самооцінювання та взаємооцінювання

Психологи стверджують, що людина, яка вміє оцінювати свої дії, частіше покладається на власну думку, замість того щоб залежати від чужих оцінок, розвиває самостійність, стає більш захищеною від маніпуляцій з боку інших. Тому, учнівське самооцінювання в сучасній школі є невід'ємним елементом навчання. Крім того, воно сприяє покращенню спілкування між учнями та надає можливості усвідомити свої труднощі, визначити потреби, засвоїти стратегії самоконтролю та самооцінювання.

Учні зможуть усвідомити себе суб'єктами освітнього процесу і брати на себе відповідальність за якість навчання лише за умови, що в них будуть вироблені навички самооцінювання і взаємооцінювання. Ці два поняття пов'язані між собою, адже вміння оцінювати себе багато в чому залежить від вміння оцінювати інших. Але їх формування потребує чималих зусиль як учителя так і самих дітей.

На що може бути спрямоване самооцінювання?

- Інтерес до навчання;
- Результати навчання;
- Навчальний поступ;
- Поведінку;
- Особисті досягнення.

Як втілювати самооцінювання?

Опрацювавши методичну літературу, виробила для себе такий порядок дій.

- В ході ранкових зустрічей, за нагоди на уроках та перервах, говоримо з учнями про необхідність постійно аналізувати власні дії, вчинки та передбачати їх наслідки, усвідомлювати та покращувати результати навчання.
- Разом з учнями спочатку приймаємо запропоновані мною, а пізніше (починаючи з 2 класу) розробляємо спільно зрозумілі їм та їх батькам критерії оцінювання. Вони є спільними для самооцінювання, взаємооцінювання та оцінювання вчителем.
- Учні найпершими самостійно порівнюють власну роботу з розробленими критеріями оцінювання та аналізують власні результати.
- Процес самооцінювання завжди завершується зворотнім зв'язком від учителя чи однокласників.
- Потім відбувається процес порівняння результатів самооцінювання з оцінкою вчителя, в ході якого разом з учнем робимо висновки, плануємо подальші дії, спрямовані на вдосконалення освітнього процесу.

Самооцінювання навчальних досягнень учнів є продуктивним за умови використання чітких, зрозумілих учням критеріїв. Саме завдяки їм діти бачать, що вони вже вміють і які знання ще необхідно опанувати. Отже, самооцінювання передбачає не лише оцінювання учнем власної роботи, а й визначення проблем, викликів і способів їх вирішення.

При цьому важливо сформувати в учнів переконання, що оцінювати самих себе – це не тільки визначати свої помилки, а й визначати власні перемоги. З цим виникають певні труднощі, оскільки, як правило, учні початкової школи на перших порах процес оцінювання зводять до пошуку та виправлення помилок. Однак, якщо вчитель систематично аналізує діяльність учня, надає рекомендації для удосконалення роботи і не зациклюється на помилках, учні згодом починають його наслідувати і процес самооцінювання як і взаємооцінювання виходять на якісно новий рівень – учні починають бачити особистий розвиток і відчувати задоволення від навчального поступу і взагалі від навчання.

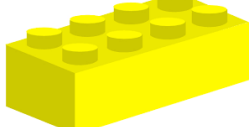
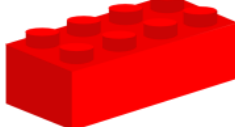
Крім того, для розвитку в учнів здатності до рефлексії, формування навичок самооцінювання в навчанні, важливо передати контроль над процесом навчання самій дитині. Чим «менше вчителя» на уроці, тим більше з'являється можливостей для самореалізації дітей: вони досліджують, обговорюють, висувають ідеї, ставлять запитання, слухають одне одного, дискутують, працюють у парах і групах, презентують результати діяльності, роблять власні висновки. Але цього їх треба навчити, і так чи інакше координувати діяльність юних дослідників. Саме на це спрямовані нові сучасні ролі вчителя: фасилітатор, коуч, тренер, тьютор тощо.

Вчителі, які працюють у початковій і мають години в середній школі, стверджують, що навчити учнів оцінювати свою діяльність легше тоді, коли вони не мають іншого досвіду оцінювання, тобто не оцінювались балами, а одразу стали навчатись у режимі активного навчання. Вони охоче включаються у процедуру самооцінювання, більш відкрито говорять про свої прорахунки, шукають шляхи їх усунення, не зациклюються на тому, чи робота оцінена високо, чи потребує покращення. Це ще один аргумент для того, що вчити дитину оцінювати свою діяльність варто з її перших днів у школі.

З чого почати?

Оцінити власну діяльність на уроці учням 1 класу досить складно. Тому на цьому етапі варто організовувати такі види роботи, які б допомагали дітям відтворювати те, що відбулось на уроці, вчити учнів за допомогою простих запитань здійснювати самостереження за власною діяльністю. До прикладу: «Що нового дізнався на уроці?», «Що було найцікавіше?», «Що тебе найбільше зацікавило?», «Коли було важко?» тощо.

У практиці українських шкіл поширеною є трирівнева шкала: «мені вдається», «я тренуюся», «мені ще варто попрацювати». Саме з неї розпочинаю самооцінювання у 1 класі. Разом з учнями ми обговорили та обрали умовні кольори для позначення для цих тверджень.

«мені вдається»	«я тренуюся»	«мені ще варто попрацювати»
		

При здійсненні самооцінювання усно використовуємо цеглинки Lego або смужки відповідного кольору, при оцінюванні письмової роботи - робимо позначки на полях олівцями відповідного кольору. (Додаток 4.)

Вправа «Діаграма цеглинками Lego»

Учень оцінює результативність своєї роботи за допомогою цеглинок, з'єднаних у вигляді діаграми. Що більша кількість цеглинок у діаграмі, то вище оцінено роботу. Можна аналізувати свої успіхи впродовж одного уроку, або всього навчального дня. Кольори на позначення рівня успішності у навчанні учні обирають самостійно.

«Перевір себе»

Щойно першокласники навчаться читати й писати, привчаю дітей до самоперевірки. Учні самостійно виконують завдання, потім відкриваються правильні відповіді, написані на дошці. Діти звіряють, біля правильної відповіді ставлять знак «+», біля хибної – знак «-». Підраховують кількість правильно виконаних завдань.

Результати такої перевірки можна візуалізувати, використовуючи різноманітні шаблони з казковими персонажами.

«Світлофор знань»

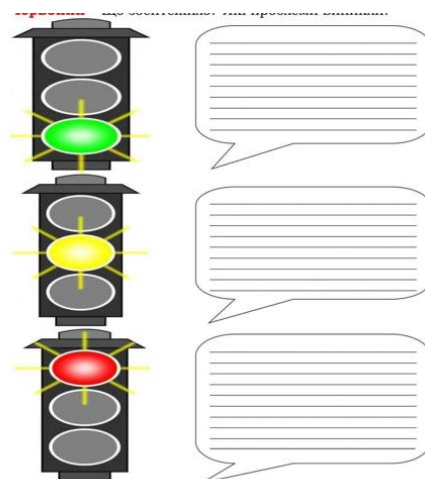
Учням пропонується письмово дати відповіді на запитання.

Зелений колір – Що ти вивчив сьогодні? Чого навчився?

Жовтий – Які питання ще маєш?

Червоний – Що збентежило? Які проблеми виникли?

(Додаток 3)

Самооцінювання рівня засвоєння матеріалу можна здійснювати, заповнюючи різноманітні картки. До прикладу декілька варіантів.

Уміння, навички	Дуже добре	Не все	Не зрозумів
Я навчився писати нові слова з апострофом			
Я зрозумів, як застосовувати правила.			
Я сам підбираю приклади			
Я зрозумів, як виконувати домашнє завдання			
Урок був цікавим			

КАРТКА САМООЦІНЮВАННЯ	
Я активно працював на уроці!	
Я все зрозумів та можу виконувати подібні завдання!	
Я виконав домашнє завдання сам без допомоги!	
Я на уроці не порушував правила поведінки!	
Мені урок сподобався!	

Картка самооцінювання	
Прізвище, ім'я учня _____	Дата _____
Критерії	Оцінка 0-26.
Я брав активну участь у роботі на уроці	
Я сумлінно виконував завдання	
Я аргументовано висловлював власні думки	
Я брав активну участь у підготовці презентації	
Я охоче виконував нестандартні завдання	
Я вдало узагальнював думки інших	
Загальна кількість балів	

Цікавим і досить практичним інструментом є картки само оцінювання. Їх перевагу вбачаю у візуалізації оцінки дитиною своєї роботи і оцінювання вчителем, що допомагає точніше здійснити порівняння результатів і дійти до спільної думки.

САМООЦІНЮВАННЯ	ОЦІНЮВАННЯ ВЧИТЕЛЕМ
Постав ✓. Завдання для мене були: <ul style="list-style-type: none"> ☐ дуже легкі ☐ легкі ☐ складні ☐ дуже складні ☐ не знаю 	<ul style="list-style-type: none"> ++ має значні успіхи + демонструє помітний прогрес ✓ досягає результату з допомогою вчителя ! потребує значної уваги і допомоги <div style="border: 1px solid black; width: 50px; height: 20px; margin-left: 100px;"></div>

Показником того, що в дитини сформовані навички самооцінювання, на мою думку, є її здатність свідомо дати відповідь на запитання:

- Які знання я зараз маю?
- В якому напрямку рухаюсь?
- Яку найближчу мету планую досягти?
- Що необхідно зробити, аби досягти кінцевої мети?

Як правило, за систематичного обдуманого підходу такі навички формуються вже до закінчення початкової школи.

Через твердження «Я знаю», «Я вмію» акцентуються навчальні досягнення учнів, розвивається здатність аналізувати власну діяльність, оцінювати та планувати її, поступово збільшується відповідальність за власне навчання. Кожен учень має власний темп навчання. Тому щоб оцінювання учня вчителем не стало причиною заниженої самооцінки молодшого школяра, що неминуче позначається на його навчальній мотивації й успішності, важливо створювати для учнів ситуацію успіху, хвалити навіть за ледь помітний поступ уперед. Навіть невеличке досягнення надихає дітей. Завжди можна віднайти можливість створити таку ситуацію, дати таке завдання, щоб навіть найслабший учень міг показати себе з кращого боку.

Поряд із прийомами само оцінювання доцільно також використовувати взаємооцінювання. З метою уникнення конфліктних ситуацій, його рекомендується робити рідше. На практиці переконалася, що користь від процесу взаємооцінювання отримують і ті, кого оцінюють, і ті, хто аналізує, оскільки в них з'являється можливість побачити й усвідомити власні помилки, розвивається мовлення, вміння обґрунтовувати власну думку, тактовність.

«Розвиток само оцінних умінь в учнів 1-2 класів потрібно реалізовувати на засадах формування взаємооцінних суджень, зокрема вкрай важливо навчити молодших школярів радитися між собою, толерантно давати один одному поради. Для цього їм варто запропонувати перелік сталих словосполучень, які можна вживати під час взаємооцінювання. Наприклад:

- Дозволь порадити тобі...
- Якщо ти хочеш послухати мою пораду, то...
- Я б тобі поради/порадила...
- На жаль, мушу тобі сказати, що...
- Мені дуже приємно тобі сказати, що...
- Якщо ти докладеш більше зусиль, то в тебе вийде краще. Для цього зверни увагу на...»[7]

Взаємооцінювання – це партнерська взаємодія, спрямована на вироблення рекомендацій один одному як покращувати свої навчальні результати.

У своїй роботі з учнями керуємось такими правилами взаємооцінювання:

1. Чіткі критерії для взаємооцінювання.
2. Повага до партнера(коректно дібрані слова і коментарі, без різкої критики, але обов'язково з порадами).
3. Використання навичок активного слухання (слухати й чути; не засуджувати; не відволікатися і не перебивати; не гарячкувати, роблячи висновки.)

В роботі з учнями апробувала наспутні техніки для взаємооцінювання. Віддаю перевагу саме їм, оскільки вони сприяють тому, що діти вчать зосереджувати увагу в першу чергу на позитивних моментах роботи та пом'якшувати негативні сторони.

Техніка «3-2-1»

Перегляд виконаного завдання однокласником та надання коментаря за такою структурою:

- 3 позитивних моменти,
- 2 уточнюючих запитання,
- 1 ідея для покращення.

«Дві зірки і побажання»

Аналізуючи роботу однокласника, варто віднайти і назвати в ній 2 позитивні моменти – «дві зірки» і надати 1 пораду для руху вперед – «побажання».

Для письмового взаємооцінювання використовую в роботі готові шаблони карток з сайту «Розвиток дитини»

Напиши, що в роботі тобі сподобалося найбільше.

1. _____
2. _____
3. _____

Постав автору два запитання щодо виконаної роботи.

1. _____
2. _____

Дай автору пораду щодо виконаної роботи.

Copyright 2020 childdevelop.com.ua

Оскільки останнім часом велика увага приділяється груповим видам роботи на уроці, важливо вже з початкових класів вчити учнів оцінювати власну роботу в групі та роботу групи взагалі. Пропоную декілька випробуваних на практиці прийомів, які можуть стати в нагоді вчителям початкових класів.

Прийом «Квітка для...»

На парті у кожного учня в групі лежать три квітки різних кольорів. Блакитну квітку він дарує найбільш ввічливому в спілкуванні учаснику групи (або кому хочеться сьогодні подякувати); зелену квітку – найбільш поступливому учню в групі; фіолетову – найбільш скромному учню, з його точки зору.

Багато цікавих графічних організаторів, оцінювання роботи в групі, взаємооцінювання завантажую з сайту «Розвиток дитини».

Сьогодні я працював/працювала в парі з _____

Нам вдалося разом виконати завдання.	так ☐	ні ☐	частково ☐
Мені сподобалося працювати в парі.	так ☐	ні ☐	частково ☐
Наступного разу хочу попрацювати з кимось іншим.	так ☐	ні ☐	частково ☐
Напарник чи напарниця мені допомагав/допомагала.	так ☐	ні ☐	частково ☐
Я допомагав/допомагала напарнику чи напарниці.	так ☐	ні ☐	частково ☐
Нам було легко домовлятися.	так ☐	ні ☐	частково ☐

Copyright 2020 childdevelop.com.ua

Виправданим також є використання листків самооцінювання, твердження до яких обираю відповідно до потреби.

Працювати в групі мені:

- сподобалося;
- не сподобалося;
- важко відповісти.

Учасники групи:

- дотримувалися правил;
- інколи порушували правила;
- зовсім не дотримувалися правил.

Наступного разу я хочу:

- працювати в цій самій групі;
- працювати в іншій групі;
- працювати самостійно.

У мене в групі:

- була роль і я її виконував/виконувала;
- була роль, але її виконували інші;
- не було ролі.

Учасники групи:

- допомагали один одному виконувати роботу;
- заважали один одному виконувати роботу.

Працювати в групі:

- легше, ніж самостійно;
- складніше, ніж самостійно.

Застосовуючи різноманітні техніки само- і взаємооцінювання, дійшла деяких висновків.

Формувальне оцінювання – це система з величезною кількістю методів і прийомів. Їх використання є виправданим і результативним, коли здійснюється комплексно і систематично, сегментарний підхід успіху не принесе. Але в початкових класах, використовувати щороку новий прийом формувального оцінювання – не варто. Для початку краще обрати одну з технік і впродовж певного часу відпрацювати її з учнями на різних уроках. Поступово додавати інші інструменти, виходячи із педагогічної доцільності, освітніх технологій, які застосовуються у процесі навчання, індивідуальних та вікових особливостей учнів тощо. Та діти – маленькі дослідники, їм подобається все нове, тому вони досить швидко і охоче опановують різні форми роботи.

Крім того, використання різних технік при взаємооцінюванні, не є стовідсотковою запорукою успіху. Для того, щоб цей процес став дієвим інструментом вдосконалення особистості учня, важливо навчити дітей

оцінювати не однокласника, а виконану ним роботу; тактовно висловлювати свої враження, оцінку, побажання, рекомендації тощо. Учні мають оволодіти навичками спостереження за власними діями, результатами, і діями та результатами однокласників, робити висновки відповідно до поставленої мети і проектувати подальшу діяльність.

Але незаперечним залишається факт, що завдяки можливості проаналізувати свою роботу і роботу однокласників в учня зростає навчальна мотивація і самостійність в організації процесу навчання. Завдання вчителя полягає у тому, щоб інформувати, підказувати, оцінювати та заохочувати учнів досягати високих результатів у навчанні.

3.3 Оцінювання разом з батьками.

Успіх формувального оцінювання залежить і від того, наскільки вчителю вдасться заручитися підтримкою батьків. Це стане можливим лише тоді, коли вони зрозуміють його суть і відчують його переваги. Їх дійсно немало, адже «формувальне оцінювання дозволяє батькам:

- розуміти цілі навчання дитини та об'єктивно оцінювати її можливості й результати;
- краще розуміти процес розвитку дитини, відстежувати та спрямовувати його
- урахувати інтереси школяра під час навчання
- активно долучатися до навчального процесу разом з дитиною
- уникнути зайвої опіки над дитиною, розвивати її самостійність
- свідомо й результативно співпрацювати з учителем.»[7]

Тому вже під час перших зустрічей з батьками, важливо поступово ознайомлювати їх з особливостями оцінювання навчальних досягнень учнів. Батьки повинні чітко розуміти, чого мають досягти їхні діти в кінці навчального року. Для цього на його початку варто присвятити батьківські збори саме виробленню спільних цілей навчання та обговорювати критерії, за якими реально буде визначити, чи досягнуто їх і в якій мірі. Потрібно ознайомити їх із особливостями шкільних практик та методів роботи, розказати про форми та методики оцінювання, наголосити, що в оцінюванні беруть участь як самі діти, так і їхні батьки, та пояснити, як це буде відбуватися. Чим більше прозорості і відкритості у роботі вчителя, тим більше батьківська громадськість налаштована на співпрацю з ним.

Часто батьки учнів, спираючись на власний досвід навчання, нарікають на відсутність оцінок у школі і як результат – відсутність контролю за навчанням дитини. Тому їм важливо донести, що оцінка в сучасній початковій школі – це не бал, буква чи слово, це відверта розповідь учителя про те, що відбувається з дитиною, який ресурс для розвитку він помітив, яку допомогу дитині можуть надати батьки в розкритті освітнього потенціалу та

найкращих якостей маленької особистості школяра. Тут в нагоді стануть зустрічі з батьками, тренінгові вправи на батьківських зборах, інформаційні хвилинки з питань навчання та виховання, залучення батьків до освітнього процесу: участь у ранкових зустрічах, позакласних заходах, відвідування уроків тощо.

За порадою колег використовую в роботі тристоронні зустрічі: батьки – дитина – вчитель. На них спочатку учень висловлює власні думки стосовно навчання, озвучує коло питань, у яких потребує допомоги від батьків чи вчителя, ділиться власними міркуваннями подальшої роботи. Потім батьки чи їх законні представники висловлюють своє бачення процесу навчання взагалі і діяльності своєї дитини зокрема. Головне завдання вчителя при цьому – забезпечити комфортну та дружню атмосферу, показати власну зацікавленість та готовність врахувати думку батьків і дітей при плануванні освітнього процесу. Багато батьків хочуть бути почутими, і якщо вони не отримують цього від учителя – вирушають у соцмережі. Тому в ході таких зустрічей більше намагаюся почути їх думку, дати відповіді на їх питання та прояснити незрозумілі моменти. Як аргументи готую матеріали, які є підтвердженням успіхів учня – зошити, тематичні діагностувальні роботи, вироби та творчі завдання, фото, проекти, тощо. Спільно переглядаємо учнівське порт фоліо.

Досвід роботи в початкових класах показує, чим більше інформації про навчання дітей матимуть батьки, тим менше нарікань у них виникатиме на роботу вчителя. З цією метою взяла собі за правило оцінні судження, які надаю учням на уроках переважно в усній формі, по-можливості дублювати батькам в особистих повідомленнях через Viber; ознайомлюю батьків з діагностувальними роботами їх дітей, пояснюю їм вимоги Програми, обговорюємо очікувані результати навчання та критерії оцінювання. Нажаль, не всі батьки одразу активно долучаються до цього процесу: хтось пояснює це нестачею часу, а хтось взагалі вважає, що це робота лише вчителя. Таких батьків намагаюся більше залучати до позакласної роботи, спілкуюся з ними на різні теми, а от обговорення питань успішності – дещо відкладаю до того часу, коли вдасться повністю налагодити партнерські стосунки з ними.

Ще одним із шляхів залучення батьків до освітнього процесу вважаю їх допомогу дітям із уроками. З цією метою практикую спільні тристоронні зустрічі для учнів і батьків, розвивальні тренувальні вправи на тиждень тощо. Вони не є обов'язковими, але намагаюся змотивувати учнів до їх виконання самостійно чи разом з дорослими. Так батьки дізнаються, що саме вивчає дитина, який має рівень знань, чи є якісь проблеми. У такий спосіб батьки на власні очі бачать те, у що б могли не повірити з моїх слів.

Іноді роблю відеозйомку цікавих моментів на уроці, ситуацій, коли учні демонструють прогрес. Це вдається не часто, оскільки найцікавіше – передбачити неможливо.

Налагодженню стосунків з батьками і в питаннях оцінювання також сприяють різні опитувальники, які час від часу заповнюють батьки учнів. Їх тематику обираю по ситуації. Це допомагає мені створити більш комфортні умови навчання для кожної дитини, врахувати ті її особливості, про які батькам краще відомо.

Переконана, що все це робить стосунки між батьками та вчителем більш довірливими! Від партнерських взаємин між батьками та вчителями виграють усі. Особливо учні, навчальні досягнення яких тільки покращуються.

3.4. Бачення перспектив формульовального оцінювання

Узагальнюючи перший досвід реалізації формульовального оцінювання у початковій школі як цілісної технології, яка стосується не просто оцінювання як виду діяльності на уроці, а є визначальною при побудові всього процесу навчання, важливо визначити напрямки роботи для удосконалення цього процесу.

Для більш обґрунтованого визначення подальших перспектив формульовального оцінювання, з групою вчителів початкових класів Лохвицької, Сенчанської ТГ при дослідженні питання формульовального оцінювання в ході навчального тренінгу «Нова українська школа: відповідаємо на виклики» здійснили його SWOT-аналіз на основі власного досвіду його реалізації. Основні його тези висвітлюю в наступній таблиці.

СИЛЬНІ СТОРОНИ	СЛАБКІ СТОРОНИ
<ul style="list-style-type: none"> - Можливість оцінити компетентності і наскрізні уміння; - описовий характер оцінювання (оцінні судження замість балів); - більша інформативність; - врахування особливостей класу та окремих учнів при розробці критеріїв; - відсутність критики забезпечує психологічний комфорт учнів; - навчає важливих соціальних навичок: - розвиток навичок самооцінки - можливість вчасної корекції освітнього процесу веде до підвищення його якості; - великий інструментарій 	<ul style="list-style-type: none"> - Відсутність досвіду; - Додаткове навантаження на вчителя; - Вимагає більше часу і проведення; - Не сприймається батьками, які звикли до оцінок

МОЖЛИВОСТІ	ЗАГРОЗИ
<ul style="list-style-type: none"> - методична підготовка вчителів (тренінги, майстер-класи, семінари, онлайн-курси, круглі столи, поширення кращого досвіду); - поєднання формувального оцінювання з бальним; - більше конкретики з боку МОН: чіткі критерії, рекомендації тощо; - матеріальна підтримка вчителя: забезпечення технікою, матеріалами, шаблонами тощо; - активна комунікація з батьківською громадськістю. 	<ul style="list-style-type: none"> - важко долати стереотипи, пов'язані з оцінюванням; - велика кількість «писанини»; - недостатня узгодженість між підходами до оцінювання, наявність шкільних рейтингів, ДПА, ЗНО; - відсутність чітких рекомендацій з боку МОН

У таблиці окреслено лише основні тези. Але чітко видно, що сильних сторін значно більше, тому ми маємо на що опиратися, і розуміємо, до чого прагнути у своїй діяльності. У можливостях намагалися показати наше бачення шляхів подолання «загроз» та зменшення кількості слабких сторін. Звичайно, це досить суб'єктивна точка зору. Кожен з аспектів аналізу педагогічні працівники можуть інтерпретувати по-своєму. Але на основі цього аналізу можна накреслили перспективний план роботи як кожного окремого педагога так і професійної спільноти вчителів початкових класів віцілому. Ділюся власним баченням такого плану.

ПЕРСПЕКТИВИ	Індивідуальні (для кожного вчителя)	Колективні (у професійних спільнотах)
Короткострокові	<ol style="list-style-type: none"> 1. Опрацювання педагогічної літератури з даного питання, проходження онлайн-курсів, участь у семінарах, вебінарах, практикумах. 2. Реалізація його принципів на кожному уроці, використання методів і прийомів. 3. Все глибше занурення в процес формувального 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Навчальні тренінги, майстер-класи, семінари, поширення кращого досвіду. 2. Обговорення проблемних моментів з колегами, пошук спільних рішень, в тому числі в ході шкільних методоб'єднань, засідань профспільнот. 3. Створення «банку» кращих практик.

	оцінювання, вироблення власного інструментарію. 4. Налагодження партнерських взаємовідносин з батьками	
Довгострокові	1. Створення власного банку практик. 2. Руйнування поширених стереотипів про формувальне оцінювання.	1. Поширення кращого педагогічного досвіду. 2. Підвищення якості освіти.

Успіх реалізації формувального оцінювання в школі в першу чергу залежить від учителя, його бачення цього процесу та бажання його впроваджувати. Тому, щоб цей процес став результативним, попереду ще тривалий шлях: проб і помилок, успіхів і розчарувань. Але на даному етапі вже ніхто не сумнівається в перевагах «оцінювання для навчання» та необхідності його впровадження для розвитку мотивації, вміння вчитися, збільшення рівня навчальних досягнень учнів, забезпечення розуміння та підтримки з боку батьків, підвищення професійної компетентності вчителів, поліпшення якості освіти взагалі.

ВИСНОВКИ

На основі аналізу педагогічної літератури, узагальнення власного досвіду роботи в школі та враховуючи досвід колег, дійшла висновку, що формувальне оцінювання є важливим структурним компонентом ефективного навчання, одним з головних інструментів для підвищення його якості.

При роботі з учнями початкових класів, переконалася, що активне застосування методики формувального оцінювання дійсно надає вчителю можливість відстежувати процес просування учня до досягнення навчальних цілей, вчасної корекції навчального процесу, формування відповідальності учнів за якість та результати свого навчання. Формувальне оцінювання – це система з величезною кількістю методів і прийомів. Їх використання є виправданим і результативним, коли здійснюється комплексно і постійно, періодичний чи частковий підхід успіху не принесе. Систематичне застосування прийомів зворотного зв'язку дає змогу постійно одержувати достовірну інформацію про рівень навчальних досягнень учнів і своєчасно реагувати на проблеми в навчанні, коригуючи освітній процес задля його поліпшення. Переконана, щоб формувальне оцінювання дійсно стало стратегією підвищення рівня навчальних досягнень і покращення якості освіти, необхідно щоб воно стало невід'ємним компонентом щоденної навчальної роботи, яка відбувається в класі та за його межами; постійно діючим комунікаційним механізмом, що зв'язує вчителя з учнями та їх батьками.

Як показує практика, «оцінювання для навчання» сприяє створенню психологічно комфортного навчального середовища для учня і вчителя, у якому надається можливість для особистого прогресу кожного здобувача освіти. Використання широкого діапазону інструментів формувального оцінювання у роботі з учнями, сприяло досягненню таких результатів:

- у класі зросла якість освітньої діяльності;
- учні стали активнішими на уроках і в позаурочній діяльності; впевненішими в собі і своїх силах, більше відстоюють власну думку, а не прислухаються до чужої;
- в дітей активно розвиваються наскрізні вміння, такі як здатність логічно обґрунтовувати позицію; уміння висловлювати власну думку усно й письмово; вміння конструктивно керувати емоціями; критичне та системне мислення; вміння оцінювати ризики та приймати рішення; вміння розв'язувати проблеми; здатність співпрацювати з іншими людьми, ініціативність;
- учні починають бачити особистий розвиток і відчувати задоволення від навчального поступу і взагалі від навчання.
- систематичне залучення батьків учнів до процесу оцінювання, надання своєчасного розгорнутого зворотного зв'язку щодо результатів навчальної діяльності дітей сприяло налагодженню партнерської

взаємодії з ними. Батьки активніше долучаються до освітнього процесу і вже не говорять, що «оцінок у початковій школі немає», оскільки переконалися у більшій інформативності саме вербальних суджень, а не балів.

Цінність формуального оцінювання вбачаю ще й в тому, що воно сприяє розкриттю освітнього потенціалу кожної дитини, допомагає досягати кращих результатів навчання, покращує якість освітнього процесу, сприяє реалізації ціннісного орієнтиру щодо навчання впродовж життя.

Узагальнений в розробці перший досвід впровадження формуального оцінювання допоможе педагогічним працівникам опанувати теорію і практику формуального оцінювання. Учителі можуть скористатися запропонованим, а згодом дібрати та вдало застосовувати власний ефективний інструментарій технологій, стратегій, прийомів формуального оцінювання задля забезпечення якості освітнього процесу, реалізації на практиці ідей Концепції «Нова українська школа».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон Україна «Про освіту» – [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://kodeksy.com.ua/pro_osvitu/statja-12.htm
2. Нова українська школа: poradnik dla vchitelja / Підзаг. 49ед.. Бібік Н. М. — К.: ТОВ «Видавничийдім «Плеяди», 2017.-с.119
3. Бобровський М.В., Горбачов С.І., Заплотинська О.О., Ліннік О. О. Рекомендації до побудови внутрішньої системи забезпечення якості освіти у закладі загальної середньої освіти. — 2-ге видання, перероб. і доп. — Київ, Державна служба якості освіти, 2021 —350 с.
4. Пол Блек, Ділан Вільям. Усередині чорної скриньки: підвищення стандартів за допомогою оцінки в класі/ Black P. Ment / Phi Delta Карран. – 1998. – Вип. 80, No 2 (жовтень). – РП. 1–12.
5. Пометун О. Що таке таксономія Блума і як вона працює на уроці. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.criticalthinking.expert/usi-materialy/shho-take-taksonomiya-bluma-i-yak-vona-pratsyuye-na-urotsi>
6. Фідкевич О.Л., Бакуліна Н.В. Навчально-методичний посібник «Нова українська школа: теорія і практика формувального оцінювання у 1-2 класах закладів загальної середньої освіти». Київ:Генеза, 2019.- 64с.
7. Фідкевич О.Л., Богданець-Білоskalенко Н. Навчально-методичний посібник «Нова українська школа: теорія і практика формувального оцінювання у 3-4 класах закладів загальної середньої освіти» для педагогічних працівників . – Київ: Генеза, 2020. -96с.
8. Шуневич О.М. Формулювання очікуваних результатів в контексті нових підходів до навчання.[Електронний ресурс]. Режимдоступу:https://www.zippo.net.ua/data/files/2017/2018_formuv_no_vih_pidhodiv_ukr_mova.pdf

ДОДАТКИ

Додаток 1.

Вправління у формулювання цілей навчання в ході тренінгу
«Нова українська школа: відповідаємо на виклики»

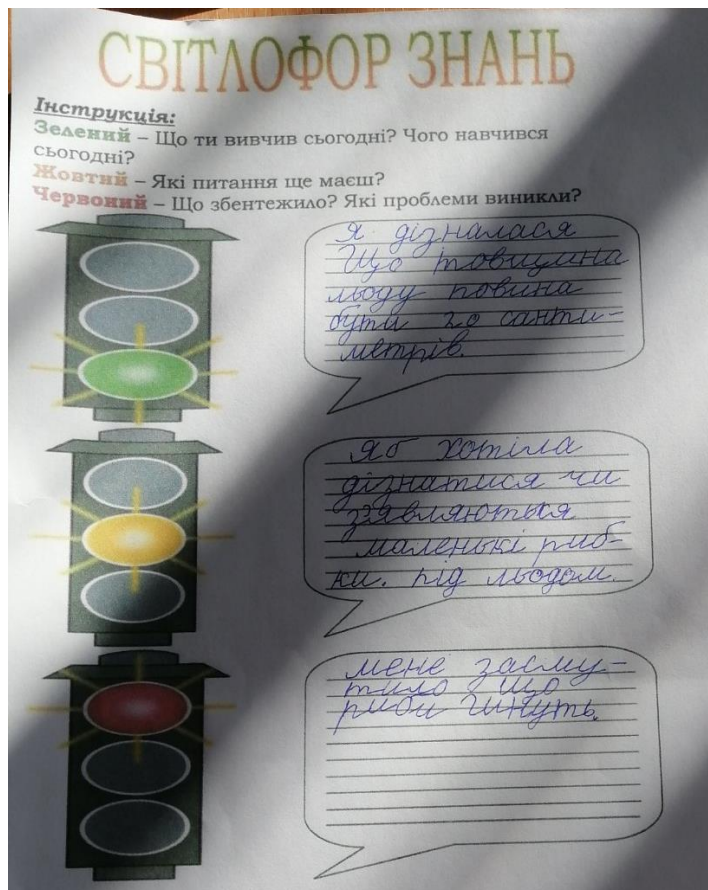

Додаток 2.

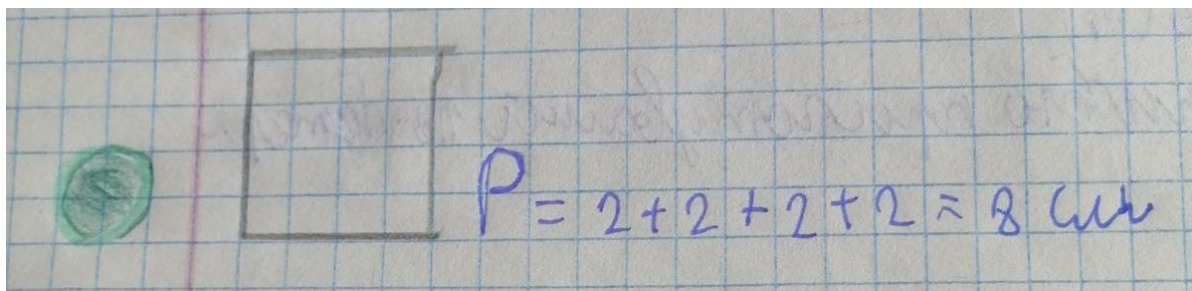
Використання прийому «Градус успіху» на уроках у 2 класі

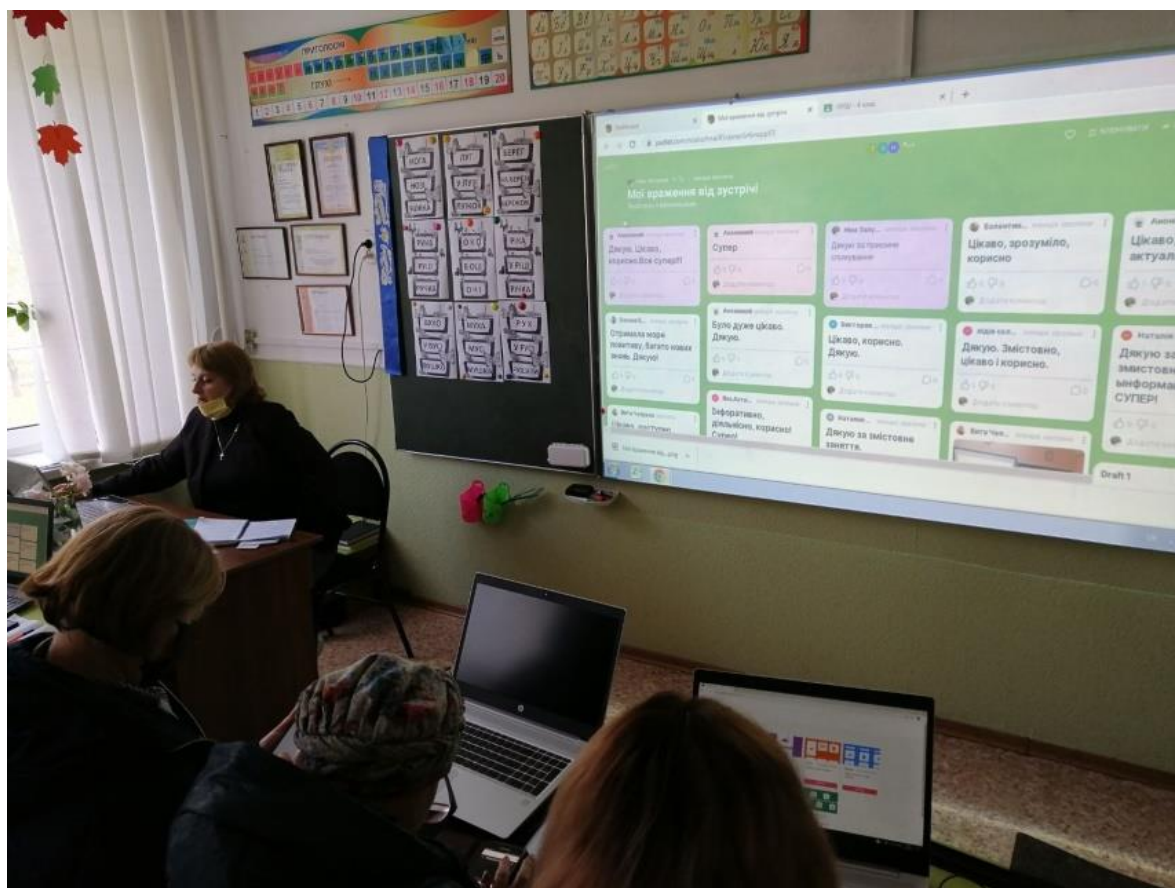
Використання прийому само оцінювання «Світлофор знань» у 2 класі

Приєм самооцінювання «Позначки на полях».

Використання дошки Padlet для рефлексії в ході навчального тренінгу

Код доступу до мультимедійної презентації
«Інструменти формувального оцінювання»

